
ПЕРЕКЛАДИ КИТАЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ISSN 2616-7328 (Online), ISSN 2409-904X (Print)
Kitaëznavčì doslidžennâ, 2018, No. 2, pp. 157–163

TRANSLATION OF SELECTED STORIES FROM THE HISTORICAL CHRONICLES OF “ZUO ZHUAN” / *Transl. by Merzlyuk*

D. Merzlyuk

Senior Lecturer

Kyiv National Linguistic University

73, Velyka Vasylkivska str., Kyiv, 03680, Ukraine

mengt84@hotmail.com

“Zuo zhuan” (左传) or “The Commentary of Zuo on Springs and Autumns Annals” (春秋左氏传) – historical work of Ancient China. This chronicle describes events of the period from 722 till 468 BC, from times of Lu Yin-gong’s rule to Lu Ai-gong. Traditionally, the authorship of the chronicle attributes to Zuo Qiuming, a disciple of Confucius. Zuo Qiuming was a historian of the kingdom of Lu. “Zuo zhuan” is considered to be the first detailed complete historical work in China. This chronicle gives a large amount of information about wars, relations between Chinese ancient kingdoms in the period of the Eastern Zhou dynasty; religion etc. “Zuo zhuan” depicts natural philosophy views of the Ancient Chinese people, their attitude to religious ceremonies, world view, morale principles.

The translated texts were taken from the anthology “Guwen Guanzhi” (古文观止), anthology of masterpiece essays, it was compiled in 1694 year in the period of Emperor Kangxi (1661–1723) by Wu Chucai and Wu Tiaohou. This anthology consists of 222 texts from different works from the Warring States period to the Ming dynasty. This anthology represents the most outstanding works that reflect the development and achievements of the Chinese classical literature.

Keywords: Zuo zhuan, Guwen Guanzhi, Kingdom of Lu, guwen, Chinese classical literature

ПЕРЕКЛАД ВИБРАНИХ ОПОВІДАнь З ІСТОРИЧНОЇ ХРОНІКИ

“ЦЗО ЧЖУАНЬ” / *Пер. з кит. Д. О. Мерзлюка*

1. Цао Гуй¹ говорить про війну (десятий рік правління Чжуан-гуна)

У цьому тексті розповідається про битву між царствами Лу² та Ці³ біля Чаншао⁴. Ця історія розкриває причини, з яких мале та слабке царство Лу

¹ Цао Гуй (曹刿) – відомий теоретик військової справи царства Лу.

² Царство Лу (鲁国) – давньокитайське царство в епоху Східної Чжоу, розташовувалося на території сучасної провінції Шаньдун.

³ Царство Ці (齐国) – давньокитайське царство в епоху Східної Чжоу, розташовувалося на території сучасної провінції Шаньдун.

⁴ Чаншао (长勺) – місцевість на території сучасної провінції Шаньдун.

змігло перемогти міцну державу Ці. Міркування Цао Гуя розкривають фактори, завдяки яким царство Лу здобуло перемогу: довіра народу в управлінні державою, а в боротьбі з ворогом – це знання своїх недоліків і переваг, а також добре знання ворога.

Навесні десятого року війська царства Ці напали на нашу державу Лу. Гун⁵ зібрався йти воювати з Ці, у цей час Цао Гуй попросив про зустріч із гуном. Жителі його міста сказали йому: “Чиновники планують війну, навіщо ж тобі брати в цьому участь?” Гуй відповів: “Чиновники – неуки, вони не можуть будувати далекоглядні плани”. Тому вирушив на зустріч із гуном.

Він запитав у гуна: “Як ви збираєтесь воювати?” Гун відповів: “Одяг та їжа вже підготовлені, я не насмілюся сам цим користуватись, необхідно буде розподілити між людьми”. Цао Гуй відповів: “Якщо мала милість не повсюдна, то народ не піде за тобою”. Тоді гун сказав: “Жертовні тварини, яшма та шовк – не насмілюсь накопичувати їх, необхідно принести в жертву, щоб правдиво розповісти духам про справи в царстві”. Цао Гуй відповів: “Мала жертва не завоює людську довіру, а небесні духи не будуть оберігати царство”. Тоді гун сказав: “У суді, коли розглядаються великі та малі справи, якщо не можна їх розслідувати, то необхідно діяти відповідно до реальних обставин”. Цао Гуй відповів: “Це щиро, тому тепер можна воювати. Коли вирушите на війну, прошу взяти мене з собою”. Гун разом з Цао Гуем сів у колісницю і вирушив на битву до Чаншао.

Гун вже збирався наказати бити в барабани, але Цао Гуй сказав: “Поки що не можна бити в барабани”. Війська Ці тричі вдарили в барабани. Тоді Цао Гуй сказав: “Тепер можна”. Війська царства Ці були розбиті. Гун хотів їх переслідувати, але Цао Гуй тоді сказав: “Не можна”. Він подивився на сліди від колісниць, виліз на колісницю та уважно роздивився, що коїться попереду. І потім сказав: “Можна”. Вони кинулись переслідувати війська царства Ці.

Після того як війська царства Ці були розбиті, гун запитав Цао Гуя про причини його дій. У відповідь він почув: “Війна – це хоробрість. Коли вдариш у барабани один раз – війська стають хоробрими, вдариш удруге – слабшають, вдариш утретє – хоробрість зникає. Коли у ворога нема хоробрості, тоді ми перемагаємо, тому ми й розбили їх. Дії великої держави важко передбачити, я боявся, що може бути засідка, коли будемо переслідувати їхні розбиті війська. Я подивився, що сліди від колісниць безладні, побачив, що їхні прапори похилились, і тільки тоді ми почали переслідувати їх”.

2. Гун Чжиці вмовляє не пропускати війська царства Цзінь⁶ (п’ятий рік правління Сі-гуна)

На другий рік правління луського Сі-гуна князь царства Цзінь⁷ просив князя царства Юй⁸ пропустити війська Цзінь, які напали на царство Го та захопили місто Ся’ян. На п’ятий рік правління Сі-гуна цзіньський хоу знов звернувся до князя царства Юй із проханням пропустити війська, які йшли

⁵ Гун (公) – найвищий титул серед аристократії епохи Східної Чжоу.

⁶ Царство Цзінь (晋国) – царство в епоху Східна Чжоу на території сучасної провінції Шаньсі.

⁷ Князь царства Цзінь (晋侯) – цзіньський Сянь-гун, правитель царства Цзінь у 676–651 рр. до н. е.

⁸ Царство Юй (虞国) – царство в епоху Східна Чжоу на території сучасної провінції Шаньсі; за переказами, там правили нащадки міфічного імператора Шуня.

походом на царство Го⁹. Сановник царства Юй Гун Чжиці зрозумів таємні наміри князя Цзінь, тому вмовляв князя Юй не пропускати війська царства Цзінь. Він спочатку описує взаємозалежність між царствами Юй та Го, а потім розкриває жорстоку та безжальну сутність цзінського хоу. І нагадує, що існування держави залежить від доброчесності, а не від духів.

Князь царства Цзінь вдруге попрохав князя царства Юй пропустити війська в похід на царство Го. Гун Чжиці сказав: “Царство Го прикриває царство Юй. Якщо царство Го загине, то слідом загине і царство Юй. Не можна давати дозвіл царству Цзінь, не можна нехтувати загрозою вторгнення. Один раз дозволили – і цього достатньо, навіщо ж дозволяти ще раз? Кажуть, що вилиці та ясна спираються одне на одного, якщо зникають губи, то й зуби замерзають. Це якраз про царства Го та Юй”.

Князь промовив: “Князь царства Цзінь – мого роду. Як він може зашкодити мені?” Гун Чжиці відповів: “Тай-бо, Юй Чжун¹⁰ – сини великого вана. Тай-бо не корився вану, тому не успадкував трон. Го Чжун, Го Шу¹¹ – сини Ван Цзі. Вони були сановниками Вень-вана, у них було багато заслуг перед домом Чжоу, записи про які зберігаються в палатах договорів. Зараз царство Цзінь збирається знищити царство Го, чому їм любити царство Юй? До того ж чи може дід Юй бути для дому Цзінь ріднішим, ніж рід Хуань-шу та Чжуан-бо?¹² А хіба він, цзінський князь, любив їх? Які злочини скоїв рід Хуань-шу та Чжуан-бо? Але і їх було страчено. Хіба не тільки через те, що були загрозою для князя? Якщо ж, коли існувала загроза лише через високе становище родичів, князь Цзінь пішов на вбивство, то що ж тоді говорити про наше царство?”

Князь сказав: “Я приношу багаті жертви, духи мають захистити мене”. Гун Чжиці відповів: «Ваш слуга чув про це, але духи не є справжніми родичами людини. Лише доброчесність є опорою. Тому в “Книзі Чжоу” сказано: “В імператора нема рідних, лише доброчесність є його опорою”. Також сказано: “Духмяні не злаки, що приносять у жертву, духмяна доброчесність”. А ще сказано: “Простий народ не змінює те, що приносить у жертву. Лише доброчесна людина приносить справжні жертви”. Якщо ж нема доброчесності, то народ не живе в спокої, а духи не отримують справжніх жертв. Те, на що спираються духи, міститься якраз у доброчесності. Якщо царство Цзінь захопить царство Юй, але будуть підносити духам пахощі доброчесності, то хіба вони, духи, не приймуть це?»

Князь не послухав, дав дозвіл царству Цзінь. Гун Чжиці полишив царство з усім своїм родом. Коли їхав, то сказав: “Царство Юй не встигне провести жертвоприношення в кінці року! Після цього походу царству Цзінь вже не треба буде збирати війська”.

Взимку царство Цзінь знищило царство Го. Коли війська поверталися, вони залишилися в царстві Юй, слідом за цим захопили царство Юй та знищили його і захопили князя Юй у полон.

⁹ Царство Го (虢国) – царство в епоху Східна Чжоу на території сучасної провінції Шеньсі.

¹⁰ Тай-бо (大伯), Юй Чжун (虞仲) – старший та другий сини Гу-гуна Дань-фу (Чжоу Тай-гуна), вождя-предка чжоусців.

¹¹ Го Чжун (虢仲), Го Шу (虢叔) – другий та третій сини Ван-цзі, молодші брати чжоуського Вень-вана.

¹² Хуань-шу (桓叔), Чжуан-бо (庄伯) – прадід та дід цзінського Сянь-гуна, який знищив усіх їхніх нащадків.

3. Цзи Юй¹³ говорить про війну (двадцять другий рік правління Сі-гуна)

Цей уривок описує оцінку Цзи Юєм поразки війська царства Сун¹⁴. Тут оповідається про війну між царствами Чу¹⁵ та Сун за гегемонію в чжоуському Китаї після смерті Ці Хуань-гуна.

Чусьці напали на царство Сун, щоб врятувати Чжен. Князь Сун вирішив воювати з царством Чу. Військовий міністр умовляв князя: “Милість Неба давно вже покинула династію Шан!¹⁶ Володарю, ви хочете відновити Шан, але за порушення волі Неба немає прощення”. Князь не послухав поради.

Війська царств Чу та Сун зустрілися для битви біля річки Хуншуй¹⁷. Сунські війська вже вишикувалися, а чуські – ще навіть не переправилися через річку. Військовий міністр сказав: “Ворогів дуже багато, наших військ – мало, до того ж вороги ще не переправилися через річку, прошу дозволити атакувати їх”. Князь мовив: “Не можна”. Війська Чу перейшли ріку, але ще не вишикувалися для битви. Міністр знов просив розпочати атаку. Князь сказав: “Ще не можна”. Коли війська були вишикувані, розпочали атаку, царство Сун було розгромлено. Князь був поранений у ногу, а його охорона вся полягла в битві.

У царстві Сун усі звинувачували князя в поразці. Князь мовив на це: “Благородна людина не ранив вдруге і не полонить старих. У давнину, коли вели війни, не використовували перешкоди на свою користь. Хоча я, недостойний, є нащадком царства, що загинуло, але не буду нападати на ворога, що не готовий до битви”.

Цзи Юй сказав: “Володар Сун не розуміє, як вести війну. Якщо сильний ворог перебуває у вузькому місці і не вишикувався до бою, то хіба це не допомога Неба? Якщо перед ворогом є перешкоди і в цей момент напасти на нього, то хіба це неможливо? А ще так буде у ворога більше страху! Зараз усі сильні царства – наші вороги. Навіть якщо зустрінемо стару людину, то захопимо і її, навіщо жаліти? Необхідно вчитися воювати безжално, прагнути знищити ворога. Якщо ранив ворога, та не вбити його, то чому б не ранив ще раз. Якщо шкодуєш поранити ворога вдруге, то це означає, що ти не ранив його, жаліти старого – це підкоритися йому! Війська мають використовувати своє вигідне становище, гонги та барабани мають підіймати дух військ. Якщо становище вигідне, то необхідно його використати. Якщо є тісна місцевість та перешкоди – необхідно використати і це. Бій барабанів надихає воїнів, якщо ворог не готовий до битви, то можна нападати на нього”.

4. Чжу Чжи’у¹⁸ змушує війська Цінг відступити (тридцятий рік правління Сі-гуна)

Чжу Чжи’у вміло використав суперечності між царствами Цінг та Цзінг, своїм красномовством, оперуванням історичними фактами, аналізом

¹³ Цзи Юй (子鱼) – військовий командувач царства Чу в VI ст. до н. е.

¹⁴ Царство Сун (宋国) – давньокитайське царство епохи Чжоу на території сучасної провінції Хенань.

¹⁵ Царство Чу (楚国) – давньокитайське царство епохи Чжоу, розташовувалося в середній течії р. Янцзи.

¹⁶ Династія Шан (商朝) – давньокитайська династія (1600–1046 рр. до н. е.), правителі царства Сун вважалися нащадками останніх правителів династії Шан.

¹⁷ Хуншуй (泓水) – місцевість на території сучасної провінції Хенань.

¹⁸ Чжу Чжи’у (烛之武) – чиновник царства Чжен.

ситуації зберіг царство Чжен. Цей текст оповідає про те, як він зміг досягти своєї мети – змусити війська царства Цінь відступити.

Цзінський хоу¹⁹ та цінський бо²⁰ оточили царство Чжен, оскільки царство Чжен колись було невічливе із Цзінь, а до того ж зрадило Цзінь і перейшло на бік царства Чу. Війська Цзінь зупинилися в Ханьліні²¹, війська Цінь – у Фаньнані²².

І Чжиху звернувся до чженського бо: “Наше царство зараз у небезпеці. А якщо відправити Чжу Чжи’у на зустріч із князем Цінь, то цінські війська обов’язково відійдуть”. Гун послухав цієї поради. Чжу Чжи’у, відмовляючись від доручення, промовив: “Коли я був повний сил, то і тоді поступався іншим, а зараз, коли постарів, вже нема сил щось робити”. Гун тоді сказав: “Я не міг раніше використовувати тебе, а лише зараз, коли є нагальна потреба, звернувся до тебе, і це моя помилка. Однак якщо царство Чжен загине, то це не буде корисно і тобі!” Тому Чжу Чжи’у погодився.

Вночі він, Чжу Чжи’у, спустився зі стіни та вирушив на зустріч із цінським бо. Він сказав князю Цінь: “Цінь та Цзінь оточили царство Чжен, у царстві Чжен вже знають, що держава загине. А якщо загибель Чжен корисна князю, то наслідком будуть ваші підлеглих. Пройти інші країни, щоб віддалені краї стали кордоном, – це, як ви, володарю, знаєте, складно. Навіщо ж допомагати сусідам, знищуючи царство Чжен? Якщо кордони сусідів збільшуються, то ваші – меншають. Якщо ви пощадите царство Чжен, то воно буде господарем східного шляху, а ваші посланці можуть вільно проходити та ним будуть поповнювати все, чого їм не вистачає. І вам від цього не буде шкоди. До того ж колись ви виявили велику милість до володаря Цзінь, а він пообіцяв вам віддати Цзяо та Ся²³. Він зранку переправляється через річку, а ввечері – будує стіни, і ви це знаєте. До того ж що може задовольнити Цзінь? На сході вони вже межують із царством Чжен, ще прагнуть розширити кордони на захід. Якщо вони не будуть відривати землі Цінь, то куди ж вони тоді розширюватимуть кордони? Вони будуть шкодити Цінь, аби це було вигідно Цзінь. Тому прошу вас обміркувати це”. Цінський бо зрадив, уклав союз із Чжен. І також відправив Ці-цзи, Фен Суня та Ян Суня²⁴ охороняти кордони Чжен, а тоді повернувся до Цінь.

Цзи Фань²⁵ запропонував напасти на війська Цінь. Але цзінський гун сказав: “Не можна. Якби не зусилля цього чоловіка, то я б не досяг того, що маю зараз. За допомогою людських сил знищувати його – це негуманно. Втрачати союз із ним – нерозумно. Змінювати порядок на безлад – це не мужність. Я повертаюсь до нашого царства”. І цзінський князь також покинув царство Чжен.

¹⁹ Цзінський хоу – правитель царства Цзінь Вень-гун.

²⁰ Цінський бо – правитель царства Цінь Му-гун.

²¹ Ханьлін (函陵) – місцевість у царстві Чжен, сучасний округ Сінчжен, провінція Хенань.

²² Фаньнань (汜南) – місцевість у царстві Чжен.

²³ Цзяо та Ся (焦、瑕) – міста в царстві Цзінь.

²⁴ Ці-цзи, Фен Сунь, Ян Сунь (使杞子、逢孙、杨孙) – чиновники царства Цінь.

²⁵ Цзи Фань (子范) – дядько Цзінь Вень-гуна, один з вищих чиновників царства Цзінь.

5. Цзянь Шу²⁶ оплакує війська Цінь (тридцять третій рік правління Сі-гуна)

Цінський Му-гун²⁷ планував знищити царство Чжен²⁸ та напасти на царство Цінь. Цзянь Шу, перший сановник царства Цінь²⁹, умовляв гуна не робити цього, оскільки вважав, що далекий похід на інші держави не принесе перемоги, бо не буде несподіваним для ворога, а війська будуть втомлені та не зможуть досягти успіху в битві. Також Цзянь Шу передбачив поразку війська Цінь біля гори Сяошань³⁰. І подальша поразка війська Цінь від царства Цінь підтвердила правоту Цзянь Шу.

Ці-цзи³¹ прислав із царства Чжен до царства Цінь людину, яка повідомила: “Люди царства Чжен доручили мені, Ці-цзи, охороняти північні ворота. Якщо таємно надіслати війська, то можна тоді захопити все царство Чжен”. Цінський Му-гун запитав про це у Цзянь Шу. Цзянь Шу сказав: “Я ніколи не чув, щоб втомлені війська відправляли в напад до далеких країв. Війська втомлені та знесилені, далекий князь зможе підготуватися до оборони, хіба так можна робити? Те, що будуть робити війська, обов’язково стане відомо князю Чжен. Якщо війська змучені, та ще й залишаться без здобичі, то обов’язково стануть непокірними. А ще, якщо йти тисячі лі, хто ж тоді не знатиме про це?” Цінський гун не послухав. Покликав Байлі Менміна³², Сіці Шу³³ та Байі Біна³⁴, скерував їх з військами за східні ворота царства Цінь. Цзянь Шу заплакав, коли дізнався про це, та сказав: “Мен-цзи! Я бачу, як війська виходять, але не бачу, як вони повертаються”. Гун відправив людину до нього сказати: “Що ти знаєш! Ти вже старий, дерева на твої гробниці вже в обхват завтовшки!”

Син Цзянь Шу пішов разом з військами. Плачучи та проводжаючи його, Цзянь Шу промовив: “Ціцзи обов’язково зустрінуть ваші війська біля гори Сяошань, там є два пагорби. Південний пагорб – це могила Сяоу Гао³⁵, північний – місце, де Вен-ван³⁶ ховався від дощу та вітру. Ти помреш у цьому місці, а я зберу твої рештки там!” Війська Цінь вирушили на схід.

ПЕРЕКЛАД ВИБРАНИХ ОПОВІДАНЬ З ІСТОРИЧНОЇ ХРОНІКИ

“ЦЗО ЧЖУАНЬ” / Пер. з кит. Д. О. Мерзлюка

“Цзо чжуань” (左传), або ж «Коментар Цзо до “Весен і осеней”» (春秋左氏传), – історична пам’ятка Давнього Китаю. Цей літопис описує події, що охоплюють період із 722-го по 468 р. до н. е., з правління Лу Ін-гуна до правління Лу Ай-гуна. Укладання цієї хроніки традиційно приписується учню Конфуція Цзо Цю-міну, який

²⁶ Цзянь Шу (蹇叔) – перший сановник царства Цінь.

²⁷ Цінський Му-гун (秦穆公) – правитель царства Цінь у 659–621 рр. до н. е., один з п’яти гегемонів періоду Чуньцю.

²⁸ Царство Чжен (郑国) – давньокитайське царство епохи Східної Чжоу на території сучасної провінції Хенань.

²⁹ Царство Цінь (秦国) – давньокитайське царство епохи Чжоу.

³⁰ Сяошань (崤山) – гора на території сучасної провінції Хенань.

³¹ Ці-цзи (杞子) – сановник царства Цінь, який перебував у цей час у царстві Чжен.

³² Байлі Менмін (百里孟明) – чиновник, генерал царства Цінь, син Байлі Сі.

³³ Сіці Шу (西乞术) – чиновник, генерал царства Цінь.

³⁴ Байі Бін (白乙丙) – чиновник, генерал царства Цінь, син Цзянь Шу.

³⁵ Сяоу Гао (夏后皋) – правитель епохи Ся (1675–1664 рр. до н. е.), дід останнього правителя династії Ся, Цзе.

³⁶ Вен-ван (文王) – правитель царства Чжоу (? – 1046 р. до н. е.).

був історіографом царства Лу. “Цзо чжуань” вважається першим докладним, довершеним історичним твором у Китаї. У літописі “Цзо чжуань” подано великий обсяг матеріалу про війни, відносини між давньокитайськими державами в період династії Східна Чжоу, релігії тощо. У цьому літописі розкриваються натурфілософські уявлення давніх китайців, їхнє ставлення до релігійних обрядів, світогляд, погляди на мораль.

Перекладені тексти були включені до антології “Шедеври давньої літератури” (古文观止), укладеної в 1694 році, в епоху правління імператора Кансі (1661–1723 рр.), У Чуцаем та У Тяохоу. До цієї антології було відібрано 222 епізоди з творів від епохи Воюючих царств до кінця епохи Мін. У цій збірці представлені найвидатніші твори, які відображають розвиток та досягнення китайської класичної літератури.

Ключові слова: Цзо чжуань, “Шедеври давньої літератури”, царство Лу, гувень, китайська класична література

ПЕРЕВОД ИЗБРАННЫХ РАССКАЗОВ ИЗ ИСТОРИЧЕСКОЙ ХРОНИКИ “ЦЗО ЧЖУАНЬ” / Пер. с кит. Д. О. Мерзлюка

“Цзо чжуань”, или «Комментарий Цзо к “Веснам и осеням”» (春秋左氏传), – исторический памятник Древнего Китая. Эта летопись описывает события, которые охватывают период с 722-го до 468 г. до н. э., с периода правления Лу Инь-гуна до правления Лу ай-гуна. Составление этой хроники традиционно приписывается ученику Конфуция Цзо Цю-мину, который был историографом царства Лу. “Цзо чжуань” считается первым детальным, законченным историческим произведением в Китае. В летописи “Цзо чжуань” представлен большой объем материала о войнах, отношениях между древнекитайскими царствами в период династии Восточная Чжоу, религиях и т. д. В этой хронике раскрываются натурфилософские представления древних китайцев, их отношение к религиозным обрядам, мировоззрение, взгляды на мораль.

Переведенные тексты были включены в антологию “Шедевры древней литературы” (古文观止), составленную в 1694 г., в эпоху правления императора Канси (1661–1723 гг.), У Чуцаем и У Тяохоу. В эту антологию было отобрано 222 эпизода из произведений начиная с эпохи Воюющих царств до конца эпохи Мин. В этом сборнике представлены наиболее выдающиеся произведения, которые отражают развитие и достижения китайской классической литературы.

Ключевые слова: Цзо чжуань, “Шедевры древней литературы”, царство Лу, гувень, китайская классическая литература

Переклад надійшов до редакції 31.10.2018